

Bu elektronik nüsha metin içi arama desteği amacıyla oluşturulmuştur. Orijinal nüsha ile bazı farklılıklar içerebilir. Atıflar için <http://www.serdaracar.av.tr/yayinlar.html> adresinden erişilebilecek orijinal nüsha kullanılmalıdır.

Bu standart not bu makale için özellikle doğrudur. Grafikler, orijinal nüshada kaydırılıp anlaşılabilir hale sokulmuştur. Ayrıca hiçbir şekilde onay alınmadan makalede redaksiyon yapılmıştır.

Derginin o yılki sayılarında bulunmayan ama pek çok sayısının iç kapağında bulunan açıklamaya göre: “*Dergide yayımlanan tüm yazılarda (12 Eylül Cuntası tarafından kapatılan) Türk Dil Kurumu’nun yayımladığı Yazım Kılavuzu esas alınır.*” (Örneğin Sayı 2014/1)

12 Eylül Cuntası’nı kimsenin savunduğu yok. Yapılan redaksiyona gelince:

1- Redaksiyona tabi tutulan bir metin asla yazardan onay almadan yayınlanmaz.

2- Kimseye yazı tarihinden 25 yıl önce kaldırılmış olan bir kılavuz dayatılamaz.

3- Teknik terimler için kimseye güncel bir TDK kılavuzu ve/veya sözlüğü bile dayatılamaz (TTK’da “iyi niyet” değil “iyiniyet”, “direnim” değil “temerrüt” denmesi gibi).

4- Yazım Kılavuzu, sözcüklerin doğru yazılışını gösterir (kar-kâr, iyiniyet- iyi niyet gibi). Sözcükleri değiştiren bir redaksiyonun (“halefiyet” terimi yerine “ardıllık” sözcüğünü koymak gibi) ise Yazım Kılavuzu ile bir alakası yoktur.

Dolayısıyla, orijinal metin beğenmediğim ve asla kullanmadığım sözcüklerle doludur. Böyle bir ciddiyetsizliğin sonucu kendi baro dergimizi toplattı. Bu yüzden, kanuni işlem yapmadım. Ama yazı tarihi üzerinden 12 yıl geçmiş olsa bile, bu eleştiriyi hala yapmayı da görev sayarım.

SORUMLULUK SİGORTALARINDA SİGORTACININ HALEFİYETİ KONUSUNDA BAZI PROBLEMLER VE YENİ GELİŞMELER

1. Giriş

Ticaret Kanunumuzun 1309, 1320 ve 1335. maddelerinde, sırasıyla yangın, hırsızlık ve kaza dolayısıyla doğabilecek sorumluluğun sigorta edilebileceği belirtilmiştir. İhbar borcunun düzenlendiği 1292. maddede ise, sorumluluk sigortaları açıkça tanınmıştır. Buna karşılık, bu sigorta türünün hükümlerinin neler olacağı özel olarak düzenlenmediği gibi, sorumluluk sigortalarına kanunun hangi hükümlerinin uygulanacağı konusunda da bir açıklık yoktur¹. Sigortacının halefiyeti ise, 1301 ve 1361. maddelerde düzenlenmiştir.

¹ Uygulamada bu konudaki boşluk Sigorta Genel Şartları ile doldurulmaktadır. Tasarı’da ise, sorumluluk sigortaları ayrı bir bölüm olarak düzenlenmiştir. Bkz. 1451 vd. maddeler.

1301. madde “mal sigortası” başlıklı ikinci fasılda, 1361. madde ise “denizcilik rizikolarına karşı sigortalar” başlıklı dördüncü fasılda yer alır. Birbirine paralel hükümler içeren her iki madde de emredicidir (TTK.1264/3). Can sigortası başlıklı üçüncü fasılda ise sigortacının halefiiyetine yer verilmemiştir. 1301 ve 1361. maddelerin sorumluluk sigortalarına uygulanıp uygulanmayacağı öğretide ve uygulamada uzun yıllar tartışılmıştır. Bu tartışmalar büyük ölçüde bir yere varmış, nihayet Tasarı ile de konu özel olarak düzenlenmiştir. İncelememizin konusu, yapılan tartışmaları özet olarak yansıtmak, daha çok konunun tartışılmayan noktalarını irdelemek ve Tasarı’da yer alan özel düzenleme hakkında bilgi vermektir.

2. Halefiiyetin hukuki niteliği

Halefiiyet, bir kimsenin yerine bir başkasının geçmesidir². Yani halefiiyette hakkın bir kimseden diğere olduğu gibi intikali sözkonusudur. İncelememiz açısından, halefiiyetin konusu, sigortalının³ üçüncü kişiye⁴ karşı sahip olduğu talep hakkıdır. Bu talep hakkının maddi sebebi, rizikonun gerçekleşmiş olması; hukuki sebebi ise kanun, sözleşme yahut haksız fiildir. İşte, sigortalının üçüncü kişiye karşı sahip olduğu bu hak, sigorta tazminatının ödenmesi ile (ex lege) ve bu nispette sigortacıya intikal eder. Bu itibarla sigortacının halefiiyeti kanuni bir temliktir⁵. Halefiiyet ve rücu, bir kimsenin başkasının da sorumlu olduğu borcu yerine getirmesi neticesinde, o kimseye karşı talep hakkı verdiklerinden benzer kavramlardır. Bunların farkına gelince; halefiiyette zaten mevcut bir hakkın el değiştirmesi sözkonusu iken; rücu, hak sahibinin şahsında doğan yeni bir haktır⁶. Sigortacının üçüncü kişiye karşı rücu hakkı her zaman BK.51’den doğar; bu hak sigortacıya ait müstakil bir haktır. Halefiiyette ise, sigortacı kendi şahsında doğan bir hakkı değil, sigortalının üçüncü kişiye karşı sahip olduğu hakkı kullanır; bu bir talep hakkı olabileceği gibi rücu hakkı da olabilir.

² Geniş bilgi için bkz. Ahmet KILIÇOĞLU, Türk Borçlar Kanununda Kanuni Halefiiyet, Sevinç Matbaası, Ankara 1979, 3 vd; Merih Kemal OMAĞ, Türk Hukukunda Sigortacının Kanuni Halefiiyeti, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Yayını, İstanbul 1983, s.53 vd.

³ Sigortacının halef olduğu kişi olarak TTK.1301/1’de “sigorta ettiren”, TTK.1361’de ise “sigortalı” gösterilmektedir. Sigorta ettiren her zaman sigortadan yararlanan, yani sigortalı olmayabileceğinden, halef olunan kimsenin de sigorta ettiren değil, sigortalı olduğunu kabulde zaruret vardır. Bu yönde bkz. OMAĞ, s.55; Ahmet KILIÇOĞLU, Özel ve Sosyal Sigortalarda Halefiiyet ve Rücu, AÜHFD, 1974, C.31, S.1-4 (SHR), s.409; Haydar ARSEVEN, Sigorta Hukuku, İstanbul 1991, s.160. Nitekim, Tasarı’nın ilerde inceleyeceğimiz 1459. maddesinde de halef olunan kişi olarak “sigortalı” gösterilmektedir.

⁴ Üçüncü kişiden kasıt, sigortacı ile sigortalı arasındaki akdin dışında kalan kimselerdir. Geniş bilgi için bkz. KILIÇOĞLU, SHR, s.409 vd.

⁵ OMAĞ, s.66.

⁶ Bunun sonuçları hakkında bkz. KILIÇOĞLU, 13 vd.; Abdürrahim KARSLI, Usul Hukuku Açısından Rücu Davaları, İstanbul 1994, s.48 vd. Kılıçoğlu, TTK.1301 ve 1361’de rücu değil, salt bir halefiiyet halinin düzenlendiği fikrinde. Yazara göre, burada halefiiyet ile güçlendirilmiş bir rücu sözkonusu değildir (KILIÇOĞLU, s.14-15). Yazar, başka bir incelemesinde ise, “her halef olan kimse rücu hakkına sahiptir, fakat her rücu hakkı olan kimse halefiiyet hakkına sahip değildir” demektedir (KILIÇOĞLU, SHR, s.398). Biz yazarın bu sonucu tespitine katılmadığımız gibi, yukarıda aktardığımız salt halefiiyet fikri ile de çeliştğini düşünüyoruz. Zira, ilerde etraflıca izah edeceğimiz gibi, mal sigortalarında da sorumluluk sigortalarında da sigortacının üçüncü kişiye rücu değil halefiiyete dayalı olarak müracaat etmesi sözkonusudur. Gerçekten, bu hallerin çoğunda halef olunan rücu hakkı bile değildir. Buna karşılık, sigortacının halefiiyet hakkını kullanması, uygulamada rücu davası olarak nitelendirildiği gibi, monografik eserlerde de aynı isimle anılmaktadır (Örnek olarak bkz. OMAĞ, s.149 vd). Biz ise 1301 ve 1361. maddelerde salt halefiiyet halinin düzenlendiği, rücunun ise düzenlenmediği fikrindeyiz.

3. Sorumluluk sigortasında sigortacının halefiyeti

3.1. Lehteki görüşler

Atabek, Karayalçın, Kender, Omağ ve Çeker'e göre, sorumluluk sigortaları, zarar sigortasının bir türüdür. Dolayısıyla, zarar sigortalarında geçerli olan tazmin ilkesi sorumluluk sigortalarında da uygulama alanı bulur. Tazmin ilkesi ise, ancak halefiyet ve rücu yoluyla gerçekleşebilir. Bu nedenle, sorumluluk sigortalarında sigortacının halefiyetini kabul etmek gerekir⁷.

Omağ, ayrıca halefiyet ilkesinin sorumluluk sigortalarına uygulanmasının belirli bazı faraziyelere münhasır kalmak suretiyle gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Yazara göre, sorumluluğu sigorta ile teminat altına alınan kişinin yanısıra aynı zarardan başka kimselerin de müştereken ve müteselsilen sorumlu olmalarında durum böyledir. Bu kimselerin üçüncü kişiye karşı olan sorumluluklarının sigorta ettiren ile aynı hukuki sebebe dayanması da şart değildir. Örneğin, iki veya daha fazla aracın karıştığı trafik kazasında işletenlerin sorumlulukları aynı hukuki sebebe yani haksız fiile dayanır. Vedia konusu malın bakımsız bir binada saklanması halinde binanın yanarak malın zarar görmesi örneğinde ise; vedia alanın sorumluluğu sözleşmeye, bina malikinin sorumluluğu ise kanuna dayanır. Her halükarda, üçüncü kişinin zararının tamamını ödeyen sigortacı, sorumlulardan diğerine rücu edebilir⁸.

3.2. Aleyhteki görüşler

Kılıçoğlu'na göre, sorumluluk sigortalarında sigorta ettiren ile zarardan sorumlu olan kişi aynı olduğundan, sigortacının zararın failine (borçluya) başvurması ve dolayısıyla halefiyeti sözkonusu olmaz⁹.

Bozer de aynı gerekçe ile sorumluluk sigortalarında sigortacının halefiyetini kabul etmemektedir. Yazara göre, bu tür sigortalarda sigorta ettirenin kusurundan ileri gelen zararlar, dolayısıyla malvarlığında meydana gelmesi muhtemel eksilme güvence altına alınmaktadır. Bu itibarla zarara sebebiyet veren bizzat sigorta ettirenin kendisidir¹⁰. Sigortacı üçüncü kişinin zararını ödedikten sonra ona halef olarak sigorta ettirene rücu edecek olursa, zarara netice olarak yine sigorta ettiren katlanmış olur¹¹. Bu nedenle sorumluluk sigortalarında sigortacının halefiyeti değil, sigorta ettirene rücu sözkonusu olabilir¹².

⁷ Reşat ATABEK, Sigorta Hukuku, İstanbul 1950, s.408; Yaşar KARAYALÇIN, Mesuliyet ve Sigorta Hukuku Bakımından Başlıca İşletme Kazaları, Ankara 1960, s.64; Rayegan KENDER, Mesuliyet Sigortasının Mahiyeti ve Türleri, Sigorta Hukuku Türk Derneği III. Sigorta Semineri, 4-7 Nisan 1977, s.4; OMAĞ, s.93; Mustafa ÇEKER, Yargı Kararları Işığında Sigorta Hukuku, Adana 2003, s.78.

⁸ OMAĞ, s.95 vd.

⁹ KILIÇOĞLU, s.86.

¹⁰ Ali BOZER, Yangın Dolayısıyla Sorumluluk Sigortası, Sigorta Hukuku Türk Derneği III. Sigorta Semineri, 4-7 Nisan 1977 (YSS), s.7.

¹¹ Ali BOZER, Sigorta Hukuku, Ankara 1965, s.294.

¹² BOZER, YSS, s.7.

3.3. Türk Ticaret Kanunu Tasarısı¹³

Tasarı'nın "halefiyet" kenar başlıklı 1459/1 maddesi şu şekildedir: "*Sigortacı, sigorta tazminatını ödedikten sonra hukuken sigortalı veya zarar gören yerine geçer. Sigortalının veya zarar görenin gerçekleşen zarardan dolayı sorumlulara karşı dava hakkı var ise bu hak, tazmin ettiği bedel kadar sigortacıya ait olur*".

Maddenin gerekçesinde ise şu hususlar belirtilmektedir: "Sözkonusu madde ile sorumluluk sigortalarındaki halefiyet hali de açıkça hüküm altına alınmış ve özelliğinden dolayı da genel zarar sigortasındaki halefiyetten bağımsız olarak düzenlenmiştir. Bu konu doktrinde çok fazla tartışmaya neden olmuş ve bu tür sigortalarda sigortalı ile zarardan sorumlu olan aynı kişi olduğundan sigortacının zararın failine (borçluya) başvurması nedeni ile halefiyetinden bahsedilemeyeceği, aksi taktirde sigortacının sigortalısı için ödediği tazminat için sigortalısına rücu edeceği şeklinde bir sonuca varılacağı ve bu durumda da sigortalı için prim ödenmesinin bir anlamı olmadığı ileri sürülmüştür. Bu görüşte haklılık payı olmakla birlikte, sorumluluk sigortalarında hiç bir şekilde halefiyetin olamayacağını söylemek de doğru değildir. Şöyle ki, özellikle müteselsil sorumluluk halinde, zarar görenin müteselsil sorumlulardan birinden veya bunun sigortacısından zararının tamamını alması halinde sigortacı sigortalısına halef olarak fazla ödediği miktar için diğer sorumlulara rücu edebilir. Sorumluluk sigortalarındaki halefiyette diğer zarar sigortalarındaki halefiyetten farklı olarak sigortalı yerine zarar gören üçüncü kişiye de halef olunabilir. Zira, üçüncü kişiye halef olunarak diğer sorumlulara karşı rücu yapılabilir. Bu nedenle maddede halefiyetin sigortalı veya zarar gören üçüncü kişi yerine olacağı ifade edilmiştir".

3.4. Görüşümüz

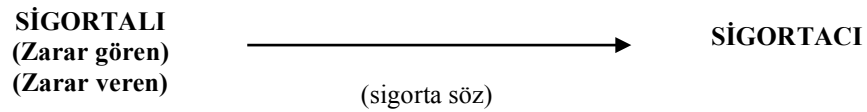
Bizce mal sigortası içerisinde düzenlenen halefiyet kuralının sorumluluk sigortalarına uygulanıp uygulanmayacağına ilişkin tartışma, bu iki sigorta türü arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, mal sigortaları ile sorumluluk sigortaları arasındaki rücu ve halefiyetle ilgili farklılıkların altını çizmek yerinde olacaktır.

Mal sigortasında: Riziko ya sigortalının fiili ile meydana gelir ya da bir üçüncü kişinin fiilinden doğar. Şayet rizikoya sigortalının fiili neden olmuşsa, ikili bir ilişki sözkonusudur; ne rücu ne de halefiyet mevzubahis olmaz. Bu taktirde, zarar gören, zarar veren ve sigortalı aynı kişidir (bkz. Şekil 1). Şayet rizikoya üçüncü kişinin fiili neden olmuşsa, üçlü bir ilişki sözkonusudur. Sigortalı ve zarar gören aynı kişidir. Sigortacı, sigortalıya karşı sigorta sözleşmesi gereğince sorumludur. Üçüncü kişi ise zarar veren konumundadır. Bu da sigortalıya karşı kanun, sözleşme veya haksız fiil hükümlerine göre mesuldür. Dolayısıyla, sigortacı ile üçüncü kişi arasında eksik teselsül sözkonusudur (bkz. Şekil 2). Bu halde ise, sigortacının üçüncü kişiye rücuu BK.51'e göre olacaktır ki, bu çoğu zaman sigortacıyı tatmin etmez. İşte bu nedenle sigortacıya sigortalının halefi olarak, onun haklarını kullanma hakkı tanınmıştır. Ancak bu sonuncu halde, sigortacı ile üçüncü kişi arasındaki ilişki rücu değildir; zira sigortalı ile üçüncü kişi arasında rücu ilişkisi yoktur. Şu halde, sigortacı üçüncü kişiye müracaat ederken, rücu (BK.51) veya halefiyet

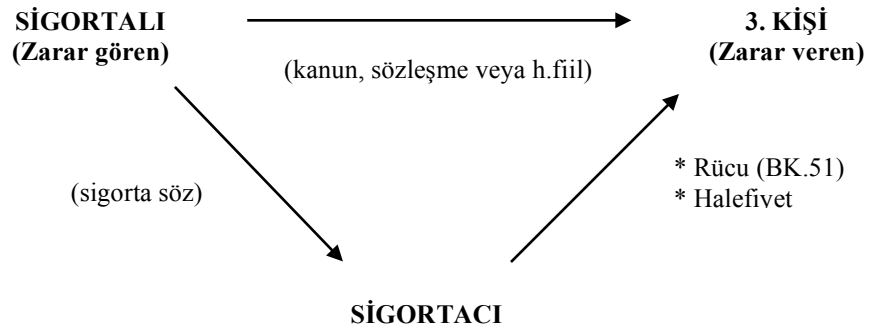
¹³ Adalet Bakanlığı tarafından yayımlanmış olan metin, bugün itibarıyla teknik olarak bir Tasarı değil, Tasarı Taslağı olmakla birlikte, Bakanlık tarafından Tasarı şeklinde isimlendirildiğinden, biz de atıflarımızı bu şekilde yapacağız.

(TTK.1301, 1361) haklarından birine dayanmakta muhayyerdir.

ŞEKİL 1

ŞEKİL 2

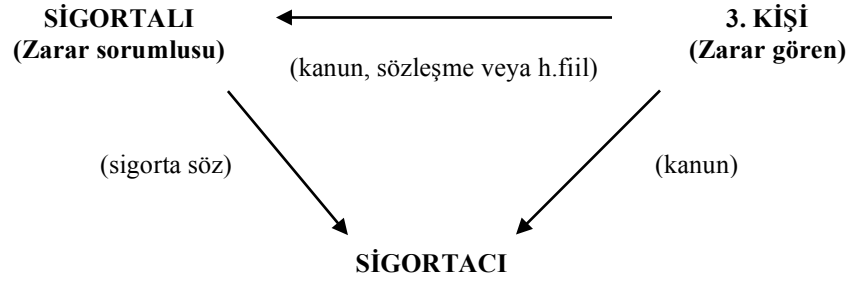

Sorumluluk sigortalarında ise; zarardan daima sigortalı sorumludur. Bu sorumluluk kanundan, sözleşmeden veya haksız fiilden doğar. Üçüncü kişi de daima zarar görendir. Üçüncü kişi ile sigortacı arasındaki ilişki ise, sigortacıya karşı doğrudan dava hakkı bulunup bulunmadığına göre değişir. Şayet doğrudan dava hakkı yoksa bu ikisi arasında herhangi bir ilişki yoktur (bkz. Şekil 3). Bu taktirde, sigortalı üçüncü kişinin zararını giderdikten sonra sigortacıya müracaat eder. Sigortacı ise tazminat ödemekle sigorta sözleşmesinden doğan borcunu ifa etmiş olur. Dolayısıyla ne rücu ne de halefivet sözkonusu olmaz. Buna karşılık, üçüncü kişinin sigortacıya karşı doğrudan dava hakkı varsa, sigortacının üçüncü kişiye karşı kanundan doğan sorumluluğu mevzubahistir. Bu taktirde, sigortacı ile sigortalı arasında ise, hem sigorta sözleşmesi hem de eksik teselsül sözkonusudur (bkz. Şekil 4). Ancak, sigortacının sigortalıya BK.51'e göre rücu etmesi sigorta sözleşmesinden dolayı mümkün değildir. Sigortacının halefivet kuralı gereğince sigortalıya müracaat etmesi de mümkün değildir. Zira, sigortacı kanunen üçüncü kişiye değil sigortalıya halef olur. Sigortalının ise, üçüncü kişiye karşı ika ettiği zarardan dolayı kendi kendinen alacaklı olması düşünülemez. Şayet üçüncü kişinin uğradığı zarardan tek sorumlu olan, sigortalı ise durum böyledir.

ŞEKİL 3

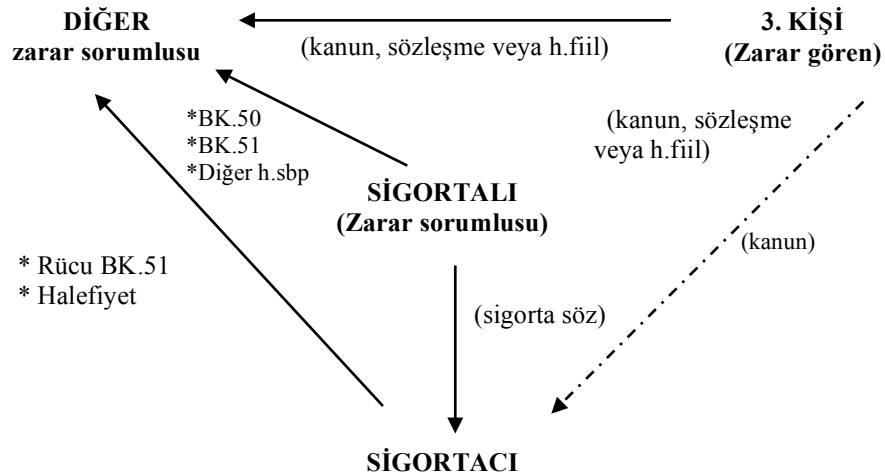

ŞEKİL 4

Buna karşılık, üçüncü kişinin uğradığı zarardan sigortalı yanında başka kimseler de mesulse, durum değişiklik arz eder. Şayet, sigortalı ve diğer sorumlu üçüncü kişiye karşı aynı hukuki sebepten dolayı mesulse, bunlar arasında tam teselsül vardır. Dolayısıyla, sigortalı üçüncü kişinin zararını giderdiğinde, diğer sorumluya karşı rücu hakkı vardır (BK.50). Bu ihtimalde sigortacı ile diğer sorumlu arasındaki ilişki ise eksik teselsüldür (BK.51). Buna göre, sigortacı diğer sorumluya BK.51 gereğince rücu etmek¹⁴ veya sigortalının diğer sorumluya karşı olan rücu hakkına (BK.50) halef olmakta muhayerdir. Üçüncü kişinin sigortacıya karşı doğrudan dava hakkının bulunduğu sorumluluk sigortalarında da durum aynıdır. Şu farkla ki: sigortacının diğer sorumluya karşı olan rücu hakkı (BK.51), sorumluluğu bu sefer kanundan doğduğu için daha güçlüdür; aynı esasa dayalı olarak sigortalıya rücu etmesi ise sigorta sözleşmesinden dolayı mümkün değildir (bkz. Şekil 5). Şayet sigortalı ile diğer sorumlu, üçüncü kişiye karşı farklı hukuki sebeplerden dolayı mesullerse, bunlar arasında eksik teselsül vardır. Dolayısıyla, bu ikisi arasındaki rücu BK.51'deki esaslara tabidir. Şu halde, sigortacının diğer sorumluya karşı hem BK.51 uyarınca rücu etmesi hem de sigortalının BK.51 uyarınca sahip olduğu rücu hakkını halefiyet yoluyla kullanması mümkündür (bkz. Şekil 5). Bütün ihtimaller için geçerli olmak üzere şunu da ilave edelim ki, sigortalı ile diğer sorumlu arasında BK.50-51 hükümleri dışında başka hukuki münasebetler varsa bunlar da halefiyet yoluyla sigortacıya intikal eder¹⁵.

ŞEKİL 5

¹⁴ Burada sigortacının sorumluluğu sözleşmeye dayandığından, diğer sorumlu ancak haksız fiil esasına dayalı olarak mesul olduğu takdirde buna rücu edebilir. Şayet diğer sorumlu kanundan dolayı mesulse, sigortacının rücu hakkı yoktur (BK.51/2).

¹⁵ Örneğin, işverenin BK.55 işçinin ise BK.41 esaslarına göre üçüncü kişiye karşı sorumlu olmasında durum böyledir. Bu takdirde, üçüncü kişinin zararını gideren işveren BK.51 uyarınca işçiye rücu etme hakkına sahiptir. İşveren bunun yanında hizmet sözleşmesi hükümlerine de dayanabilir.

Buradan şu sonuç çıkmaktadır: Mal sigortasında, sigortacı, zarar gören ile zarar sorumlusu arasındaki talep hakkına halef olmaktadır. Dolayısıyla, halef olunan şey bir rücu hakkı değildir. Ayrıca, sigortacının zarar sorumlusuna karşı BK.51'den kaynaklanan bir rücu hakkı bulunmaktadır. Sorumluluk sigortalarında ise, sigortacı, zarar görenle zarar sorumlusu arasındaki talep hakkına halef olmamaktadır. Sigortacı, sigortalı ile diğer zarar sorumlusu arasındaki hukuki ilişkiye halef olmaktadır. Bu ilişki, herhalükarda BK.50 veya BK.51 anlamında bir rücu hakkı olabileceği gibi, örneğin hizmet akdi gibi rücu dışında bir ilişki de olabilir.

Bu izahtan sonra belirtelim ki, biz de sorumluluk sigortalarında sigortacının halefiyet hakkının bulunduğu yolundaki görüşlere katılıyoruz. Şöyle ki:

Birincisi, sorumluluk sigortaları nitelik itibarıyla meblağ sigortası değil, zarar sigortasıdır. Meblağ sigortasında kabul edilen halefiyet yasağının nedenleri vardır¹⁶, sorumluluk sigortalarında ise bu nedenler mevcut değildir. Bilakis, zarar sigortasında tazmin ilkesi esastır, bu ilkenin gerçekleşebilmesi için de sigortacının halefiyetini kabul etmek şarttır. Bu itibarla, sigortacının halefiyetini düzenleyen hükümler sorumluluk sigortalarına da uygulanır.

İkincisi, sigortacının halefiyetinden beklenen netice, sorumluluk sigortalarında diğer zarar sigortalarına nazaran daha iyi gerçekleşir. Gerçekten, sigortacının halefiyet gereğince zarar sorumlusuna müracaat etmesinin, bu kişinin sorumluluktan kurtulmasını önlemek, kişileri özenli olmaya sevk etmek, zararları en aza indirmek, primleri düşürmek, sigortayı yaygınlaştırmak gibi birbirine bağlı amaçları vardır. Halbuki birçok zarar sigortasında sigortacının müracaat edeceği bir sorumlu yoktur. Zira, zarar çoğu zaman birtakım tabiat olaylarının veya sigortalının kendi fiilinin neticesidir. Hırsızlık, yangın gibi üçüncü kişinin fiilinin neticesi olan zararlarda ise, çoğu zaman zarar veren bulunamaz, bulunsa bile ödeme kabiliyeti yoktur. Buna karşılık, sorumluluk sigortalarında zarar verenin olmaması veya bulunamaması ihtimali, diğer sigorta türlerine nazaran daha düşüktür.

Üçüncüsü, sorumluluk sigortalarında zarar verenle sigortalının aynı kişi olduğu fikri yerinde değildir. Bir kere, sorumluluk için birine zarar ıka etmek şart değildir. Örneğin, kusursuz sorumluluk hallerinde, kişi bir zarar ıka etmediği (veya zararı ıka eden kişi olmadığı) halde sorumlu olur. İkinci olarak, aynı zarardan dolayı birden fazla kimsenin sorumlu olması da mümkündür. Gerçekten, birden fazla kimse aynı zararı birlikte ıka edebilecekleri gibi, aynı zarardan dolayı birden fazla kimsenin birbirinden farklı hukuki sebeplerle sorumluluğu da sözkonusu olabilir. Yukarıda izah ettiğimiz üzere, bu ihtimallerin hiçbirinde sigortacının sigortalıya halefiyet yoluyla müracaat ederek sigortayı faydasızlaştırması sözkonusu olamaz.

Son olarak, Tasarı'da, sorumluluk sigortalarında halefiyetin, mal sigortalarında halefiyetten farklı şekilde düzenlenmiş olmasına temkinle yaklaşıyoruz. Fark, sorumluluk sigortasında sigortacının sigortalı veya zarar görene halef olmasıdır. Şu halde, sigortacı isterse sigortalıya isterse zarar görene halef olacaktır. Hemen belirtelim ki, bu düzenleme mal sigortaları ile sorumluluk sigortaları arasında yukarıda işaret ettiğimiz farkı ortadan

¹⁶ Geniş bilgi için bkz. OMAĞ, s.98 vd.

kaldırmaktadır. Zira, sorumluluk sigortalarında, sigortacı zarar gören ile zarar sorumlusu arasındaki ilişkiye halef olamıyor iken, Tasarı ile sigortacıya bu imkan verilmiş olmaktadır. Ayrıca, sigortacının, zarar görenin halefi olarak elde edeceği hak, sigortalının halefi olarak elde ettiği haktan çoğu zaman daha güçlüdür. Dolayısıyla, diğer zarar sorumlularının mesuliyetten kurtulması daha da zorlaştırılmış, sigortacılar bunlar karşısında güçlendirilmiştir. Bununla birlikte, maddenin düzenleniş şeklinin bazı karışıklıklara yol açabileceği fikrindeyiz.

Şöyle ki; düzenleme, halefiyetin sorumluluk sigortalarından beklenen faydayı ortadan kaldıracığı endişesine güç vermektedir. Gerçi izah ettiğimiz üzere, TTK.1301 ve 1361'in ifadesine göre bu endişe yersizdir. Bununla birlikte, Tasarı için aynı şeyi söylemek en azından güçtür. Gerçekten, maddeye göre, sigortacı ödediği tazminat nispetinde zarar görene halef olacaktır. Zarar görenin sigortalıya karşı olan talep hakkı bunun dışında değildir. Şayet sigortacı, zarar görene sigorta tazminatını ödedikten sonra¹⁷, sigortalıya müracaat etmek isterse durum ne olacaktır? Burada sigorta tazminatının, sigortacının sigorta sözleşmesinden kaynaklanan borcu olduğunun ileri sürülebileceğini kabul etmek gerekir. Zira, halefiyette hem halefin hem de selefin şahsından doğan defiler, halefe karşı ileri sürülebilir. Buna karşılık, aynı hususu sigortalı dışındaki kişilerin ileri sürebileceği şüphelidir¹⁸. Bu nedenle, maddede bu konuda bir açıklık getirilmesi yerinde olurdu.

4. Sigortacının halefiyeti ile ilgili bazı usul hukuku sorunları

Ticaret Kanunumuzun 1301/1 maddesinin ikinci cümlesi: "Sigorta ettiren kimsenin vaki zararlardan dolayı üçüncü şahıslara karşı dava hakkı varsa bu hak, tazmin ettiği bedel nispetinde sigortacıya intikal eder" şeklindedir. Dava hakkının sigortacıya intikali halefiyetin doğal sonucudur. Gerçekten, 1361. maddede dava hakkının intikali ile ilgili bir açıklık olmamasına rağmen, burada da durum aynıdır. Bununla birlikte, sigortacının dava hakkını kullanmasında bazı usul hukuku problemleri mevcuttur.

4.1. Sigortalı tarafından dava veya takip başlatılmamışsa

Sigortalı, diğer sorumlulara karşı dava hakkını kullanmadan evvel, sigortacı zarar görene yahut da sigortalıya ödeme yapmış ise, bu anda sigortalıya halef olur. Dolayısıyla, artık sigortalı diğer sorumlulara dava açamayacak, bu hak kanun icabı (ex lege) sigortacıya geçmiş sayılacaktır. Sigortacının diğer sorumlulara açtığı davada ise, öncelikle sigortacının halefiyet hakkı değerlendirilecek, bundan sonra sigortalının diğer sorumlularda bir hakkı bulunup bulunmadığı hükme bağlanacaktır. Bununla birlikte, sigortacının zarar görenin zararını tamamen gidermediği durumlarda, halefiyet hakkı da tazmin ettiği bedel ile sınırlı olduğundan, bakiye kısım için sigortalının diğer sorumlulara karşı sahip olduğu rücu hakkı bundan etkilenmez.

¹⁷ Tasarı'nın 1456. maddesi ile bütün sorumluluk sigortaları için zarar görene sigortacıya karşı doğrudan dava hakkı tanınmıştır. Madde metni aynen şöyledir: "Zarar gören uğradığı zararın sigorta bedeline kadar olan kısmının tazminini, sigorta sözleşmesi için geçerli zamanaşımı süresi içinde kalmak kaydıyla, doğrudan doğruya sigortacıdan tahsil ve dava edebilir". Şu halde, sigortacı ile zarar gören arasında kanundan doğan bir borç ilişkisi kurulmuştur.

¹⁸ Örneğin, A gemisi B gemisine tek taraflı kusurlu olarak çarpmıştır. B gemisi donatanı A gemisi hakkında ihtiyati tedbir almış, A gemisi donatanı da bunu kaldırabilmek için C Bankasına ait bir teminat mektubunu mahkemeye vermiştir. Sonunda B gemisinin zararı A gemisinin P&I Klübü tarafından ödenmiştir. P&I Klübü B gemisi donatanına halef olmayı seçtiğinde, acaba C Bankasına ait teminat mektubunu nakte çevirebilecek midir?

4.2. Sigortalı tarafından dava veya takip başlatılmışsa

Sigortalının diğer sorumlulara karşı dava veya takip başlattığı, sigortacının başlamış olan bu sürece dahil olmak istemesi halinde ise durum özellik arz eder. Şöyle ki, bu hal zarar görenin sigortacıya karşı doğrudan dava hakkının bulunmadığı sorumluluk sigortalarında görülür¹⁹ ²⁰. Gerçekten, zarar görenin sigortacıya karşı doğrudan dava hakkının bulunduğu durumlarda, sigortacı yerine sigortalıya müracaat edilmesi pratikte sözkonusu olmaz. Dolayısıyla, durum yukarıdaki esaslara göre çözülür. Bahsettiğimiz ihtimalde ise sigortacının halef olduğu an, sigorta tazminatını ödediği an olduğundan, sigortalı tarafından dava hakkı kullanıldıktan sonraki bir tarih olmaktadır. Halefiyet ile sigortalının diğer sorumlulara karşı sahip olduğu hak aynen intikal ettiğine göre, dava hakkı bunun dışında değildir. Şu halde, dava konusu üzerinde hak sahibi olan kişi bundan böyle sigortacıdır. Bu hakkın ne şekilde kullanılacağı konusunda ise üç çözüm akla gelebilir:

Birincisi, fer'i müdahaledir. HUMK.53'e göre: "hakkı veya borcu bir davanın neticesine bağlı olan üçüncü şahıs iki taraftan birine iltihak için davaya müdahale edebilir". Ancak, fer'i müdahalede iltihak eden, dava konusu üzerinde doğrudan değil dolaylı bir şekilde hak sahibidir. Bu nedenle, davanın tarafı değil, iltihak olunan tarafın yardımcısı mesabesinde. Dolayısıyla, iltihak eden önem taşıyan hiçbir usuli işlemi tek başına yapamaz, hüküm de iltihak eden hakkında değil iltihak olunan taraf hakkında verilir²¹. Gerçi, HUMK.57'de mahkemenin iltihak olunan ile iltihak eden arasındaki rücu ilişkisini de aynı dava içinde halledebileceği belirtilmektedir. Ancak, kanun bunu bir mecburiyet olarak öngörmemiştir. Ayrıca, rücu ilişkisinin çözüldüğü durumlarda, hüküm yine iltihak olunan hakkında verileceğinden, iltihak edenin bununla davanın karşı tarafına müracaat etmesi mümkün olmayacaktır. Kaldı ki, iltihak olunan sigortalı ile iltihak eden sigortacı arasındaki hukuki ilişki rücu değil, halefiyettir. Rücu ilişkisi ise iltihak olunan sigortalı ile

¹⁹ Esasen, sorumluluk sigortası sigortacı ile sigortalı arasındaki bir sözleşme olduğundan, zarar gören bu ilişkiye yabancısıdır. Sigorta tazminatının ödenmesi, sigortacının sigorta sözleşmesinden kaynaklanan borcudur. Sözleşmenin nispiyeti ilkesi gereğince, zarar görenin bu borcun ifasını isteme yetkisi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, sorumluluk sigortasının temelinde yatan düşünceler nedeniyle, kimi sorumluluk sigortası türlerinde zarar gören üçüncü kişiye bu hak tanınmıştır. Örneğin, motorlu araçlar zorunlu mali mesuliyet sigortasında durum böyledir (Rayegan KENDER, Motorlu Kara Nakil Vasıtalarının İhtiyari Mali Mesuliyet Sigortasında Zarar Gören Şahıs Türk Hukukunda Sigortacıya Karşı Doğrudan Doğruya Dava Hakkına Sahip midir? İÜHFİM, C.39, S.1-4, s.221 vd; Reşat ATABEK, Zarar Görenin Doğrudan Doğruya Sigortacıya Müracaat Hakkı, Batider, Yıl 1971, C.6, s.134 vd). Demek ki, zarar görenin sigortacıya karşı doğrudan dava hakkı bulunmadığı kural, aksi durum ise özel hükümlerle getirilen istisnalardır. Şu halde, bu istisnanın tanınmadığı sorumluluk sigortalarında, zarar gören sigortalıya müracaat etmek suretiyle zararını tazmin ettirecektir. Sigortalı ise bundan sonra sigortacıya müracaat etmek suretiyle sigorta tazminatının ödenmesini isteyecektir. Aradan geçen sürede, sigortacının halefiyetinin korunması gerektiğinden, diğer sorumlulara karşı da sigortalı tarafından dava hakkı kullanılacaktır.

²⁰ Buna karşılık, bazı yargı kararlarında aksi fikir savunulmaktadır. Yargıtay'a göre, yangın dolayısıyla sorumluluk sigortasına dair TTK.1309 ve 1310 maddelerinin -her ne kadar genel hüküm olmasalar da- bütün sorumluluk sigortalarına kıyas yoluyla uygulanması gerekir. Bu kabul ise, zarar görenin sigortacıya doğrudan doğruya dava edebileceği sonucuna götürmektedir. Yüksek Mahkeme'nin bu konudaki gerekçesi, MK.2 ile BK.18 ve 365/2 hükümleridir. (HGK. 31.01.1996, 95-11-980/18. Karar metni için bkz. Erdoğan MOROĞU/Abuzer KENDİGELEN, Notlu-İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu, Beta, İstanbul 2004, s.996, ayrıca YKD, C.22, S.6, s.946 vd.).

²¹ Geniş bilgi için bkz. Baki KURU/Ramazan ARSLAN/Ejder YILMAZ, Medeni Usul Hukuku, Ders Kitabı Ankara 1999, s.478 vd.; Saim ÜSTÜNDAĞ, Medeni Yargılama Hukuku, İstanbul 1992, s.365 vd.; Yavuz ALANGOYA, Medeni Usul Hukuku Esasları, İstanbul 2003, s.165 vd.

davanın karşı tarafı arasındadır. İşte bu rücu hakkı, halefiyet yoluyla sigortacıya intikal etmektedir. Şu halde, fer'i müdahale usulü sigortacının halefiyet hakkını kullanması için uygun bir yol değildir.

İkincisi, asli müdahaledir. Asli müdahale, kanunda düzenlenmemekle birlikte, öğreti ve içtihatlar ile uygulamaya yerleşmiş bir yoldur. Burada fer'i müdahalenin aksine, üçüncü kişinin dava konusu üzerinde doğrudan doğruya hak iddia etmesi sözkonusudur. Dolayısıyla, müdahale eden her türlü usuli işlemi yapmakla yetkili olduğu gibi, dava sonunda da müdahale eden hakkında hüküm kurmak zorunludur²². Zira, asli müdahalede, ilk davanın davacısı ve davalısına karşı açılan ayrı bir dava sözkonusudur. Gerçekten, bu talep haklı görüldüğünde, ilk dava reddedilerek müdahale eden ile davalı arasında hüküm kurulur. Buna karşılık, bu yolun da usul ekonomisi bakımından bazı sakıncaları vardır. İlk olarak, bu dava için ayrıca nispi harç ödeneceği kabul edilmektedir²³. İkinci olarak, temyiz ve karar düzeltme aşamasında asli müdahalenin mümkün olmadığı savunulmaktadır²⁴. Son olarak, bunun ayrı bir dava olması kabulünden, ilk davanın devamı olmadığı sonucu çıkmaktadır. Bu son sakınca bizce sigortacı için ciddi bir problem değildir. Zira, sigortacı halefiyete dayandığından, hakkı mevcut hali ile devralır. Örneğin, ilk dava süresinde açılmışsa, sigortacının müdahale talebine –sırf ayrı bir dava olması nedeniyle- davalının zamanaşımı def'inde bulunamayacağı kabul edilmelidir. Bizce, asli müdahale usulü, sigortacının halefiyet hakkını kullanması için –sakıncalı yanlarına rağmen- uygun bir yoldur.

Üçüncüsü ise, HUMK.186'dan yararlanmaktır. Hükme göre, dava konusu bir başkasına temlik edildiğinde, diğer tarafın seçim hakkı vardır: Ya devralan ile aynı dava konusu üzerinden yargılama yapılmasını ya da devredenin davasının tazminat davasına çevrilmesini ister²⁵. İlk ihtimalde, devredenin açmış olduğu reddedilerek, devralan tarafından yeni bir dava açılır, dava konusu ise aynıdır. İkinci ihtimalde, dava tazminat davasına çevrilmekle birlikte, hüküm yine devreden hakkında verilir. Sigortacı, sigorta tazminatını ödediği anda halefiyet hakkını kazandığı, buna karşılık sigortalı ise dava konusu üzerindeki hakkını kanun icabı (ex lege) kaybettiğine göre, durum tam da HUMK.186'da belirtildiği gibidir. Bununla birlikte, her iki çözüm tarzı da sigortacının halefiyet hakkına zarar vermektedir. Gerçekten, ilk ihtimalde, sigortalının davası reddedilecek ve sigortacı yeni bir dava açacaktır. İkinci ihtimal ise, dava konusunun zaten para alacağı olması, buna karşılık sigortacının halefiyet hakkını kazanmasına bağlı olarak sigortalının davalıya karşı olan rücu hakkını yitirmesi nedeniyle sözkonusu olamaz. Bu nedenlerle, HUMK.186 bu hali ile ihtiyaca cevap vermemektedir.

Yargıtay ise, duruma yukarıdaki üç ihtimalden farklı bir çözüm bulmuştur. Yüksek Mahkeme'ye göre: Bu durumda, açılmış olan dava reddedilmeyip kaldığı yerden devam eder; ancak dava konusunu devralan, davacının yerine geçer²⁶. Bunun için davalının rızasının alınması şart değildir. Yargıtay'ın usul ekonomisi ve cüz'i halefiyet ilkelerine

²² Geniş bilgi için bkz. HGK 21.02.2001 147/173 İKİD 2002/Kasım, s.1462; HGK 26.10.2000 630/704 YasaHD 2002/3 s.403; KURU/ARSLAN/YILMAZ, s.481 vd.; ÜSTÜNDAĞ, s. 371 vd.; ALANGOYA, s.172.

²³ KURU/ARSLAN/YILMAZ, s.483; ALANGOYA, s.172.

²⁴ KURU/ARSLAN/YILMAZ, s.483;

²⁵ Hüküm dava konusunu yalnızca davalının devredeceği faraziyesinden hareket ederek, davacının devretmesi ihtimalini gözardı ettiği için ihtiyaca cevap vermemektedir. Geniş bilgi için bkz. KURU/ARSLAN/YILMAZ, 509 vd; ÜSTÜNDAĞ, s. 551 vd.; ALANGOYA, s.306.

²⁶ HGK. 25.4.1984 82/267 E 84/474 K; HGK. 1.6.1984 82/189 E 84/645 K; HGK. 17.10.2001 2001/1-943 E 2001/724 K.

uygun olduğu gerekçesiyle savunduğu kökleşmiş uygulaması bu şekildedir²⁷. Kuru'ya göre, bu çözüm, HUMK.186'yı ihmal etmekle birlikte, usul ekonomisi ve cüz'i halefiyet ilkesine uygun düşmektedir²⁸. Biz de aynı gerekçelerle yazara katılıyoruz.

Tasarı ile Yargıtay'ın uyguladığı çözüm tarzı kabul edilmiştir. Gerçekten, 1459/2 ye göre: "Sorumlulara karşı bir dava veya takip başlatılmışsa, sigortacı mahkemenin veya diğer tarafın onayı gerekmeksizin, halefiyet kuralı gereğince, sigortalısına yaptığı ödemeyi ispat ederek, dava veya takibi kaldığı yerden devam ettirebilir". Bizce de yukarıda izah ettiğimiz karışıklığın özel bir hükümlerle ve bu şekilde düzenlenmesi yerinde olmuştur.

İdari yargıda²⁹ ise, durum bazı değişiklikler göstermektedir. Gerçekten, İYUK.26'ya göre: "Dava esnasında ölüm veya herhangi bir sebeple tarafların kişilik veya niteliğinde değişiklik olursa, davayı takip hakkı kendisine geçenin başvurmasına kadar; ... dosyanın işleminden kaldırılmasına ilgili mahkemece karar verilir. Dört ay içinde yenileme dilekçesi verilmemiş ise, varsa yürütmenin durdurulması kararı kendiliğinden hükümsüz kalır". Görüşümüzce, madde ölüm, tüzel kişiliğin sona ermesi gibi dava ehliyetinin kaybını netice veren hallerden bahsettiğinden, sigortacının halefiyeti konusunda uygulama alanı yoktur. Gerçekten, davacı olan sigortalının dava konusu üzerindeki hakkını kaybetmesi, onun kişiliğine veya niteliğine etki etmez. Kaldı ki, (çeşitli muafiyetler, omnibus kuralı gibi) birçok halde sigorta tazminatı sigortalının zararını tamamen karşılamaz; sigortacı ise yaptığı ödeme nispetinde sigortalının haklarına halef olur. Bu ihtimalde, sigortalı dava konusu üzerinde kısmen de olsa hak sahibi olmaya devam ettiğinden, dosyanın işleminden kaldırılmasına da yer yoktur. İdari yargı için düşünülebilecek ikinci çözüm, İYUK.31'in HUMK hükümlerine yaptığı yollamadan yararlanmaktır. Maddeye göre: "Bu Kanunda hüküm bulunmayan hususlarda ... ehliyet, üçüncü şahısların davaya katılması, ... Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümleri uygulanır". Görüldüğü üzere, madde HUMK.186'ya atıf yapmamıştır. Müdahale konusunda ise, HUMK hükümlerine yollama yapmakla birlikte, asli müdahale kanunda düzenlenmemiştir. Fer'i müdahalenin ise izah ettiğimiz nedenlerle uygulama alanı yoktur. Şu halde, varılacak çözüm yapılan yollamanın nasıl yorumlandığına bağlıdır. Yaptığımız incelemede Danıştay'ın bu konuda verilmiş

²⁷ 11.HD. 14.4.1995 95/2043 E 95/3373 K Sayılı kararında şöyle denilmektedir: "Uygulamada Yargıtay'ın bazı Daireleri, devreden davacı, bu sıfatını yitirmiş olup artık bu davayı izleyemez, davalı da devralan üçüncü kişinin yeniden dava açması gerektiğini ileri sürüp davanın reddini istediği için müddeabihi devir alan üçüncü kişi davayı yürütemez. Bu durumda, davanın usul yönünden reddi gerektiğini kabul etmektedir (13. H.D. 30.5.1978 E.2373 K.2559 aynı Dairenin 20.4.1981 gün gün 1981/1420-2974). Çoğunlukta olan Hukuk Genel Kurulu ve Daire Kararlarında ise, müddeabihin dava sırasında davacı tarafından üçüncü şahsa temlik edilmesi halinde, üçüncü şahıs davalının rızasını almadan, kendiliğinden müddeabihi devretmiş olan eski davacının yerine geçer onun hak ve yetkilerini kullanır. (H.G.K. 1.6.1984 gün E.1982/1-189 K.645, H.G.K. 19.10.1983 gün 1980/1-2348 K.973, H.G.K. 25.4.1984 gün E.1/267 K.474, 14.H.D. 23.3.1983 gün 8068/2481, T.D. 15.12.1970 gün 645/5122 sayılı İçtihatlar Prof. Dr. Baki Kuru Hukuk Muhakemeleri Usulü Cilt: 3, Sh. 2734 ve 2736, Cilt: 5, Sh. 4585-4585, İ.K.İ.D Şubat 1985 Sh. 3162). Çoğunluk görüşünün Usul Ekonomisi ve cüz'i halefiyet ilkesine uygun düştüğü, müddeabihi devir alanın, davalının rızasını almadan davaya devam etmesi halinde davalının hukuki durumunda bir değişiklik olmayacak ve davaya kaldığı yerden davalıya karşı devam edilecek bu hal yargılama giderini asgariye indirecektir. Bu hal tarzının H.U.M.K. 185/II bent 2. fıkrasında da uygun bulunduğu kabul edilmelidir".

²⁸ KURU/ARSLAN/YILMAZ, s.510.

²⁹ Örneğin, Çevre Kanunu m.22 ve Gemi ve Deniz Araçlarına Verilecek Cezalarda Suçun Tespiti ve Cezanın Kesilmesi Usulleri İle Kullanılacak Makbuzlara Dair Yönetmelik hükümleri gereğince, çevre kirliliğine neden olan donatanlara verilen idari para cezalarına idari yargıda itiraz edilir. Bir sorumluluk sigortası türü olan P&I Klüp sigortası bu konuda teminat sağladığından, sigortacının halefiyeti problemi idari yargıda da ortaya çıkabilir ve çıkmaktadır.

herhangi bir kararına rastlayamadık. Bizce yollamanın asli müdahaleyi de kapsayacak şekilde geniş yorumlanmasına bir mani yoktur.